

El món de la mort: les necròpolis i els enterraments infantils

Maria Carme Belarte

Professora d'Investigació de l'ICREA
Institut Català d'Arqueologia Clàssica

Les necròpolis ibèriques es caracteritzen pel ritual de cremació, que continua una tradició que s'havia iniciat i estès per la Mediterrània nord-occidental a finals de l'edat del bronze al voltant de l'any 1000 aC.

La informació sobre els llocs on es realitzava la cremació dels difunts és força escassa. Sabem que, un cop finalitzada la cremació (Fig. 2), una part de les restes òssies es dipositava dins l'ossari —una urna de ceràmica normalment feta al torn—, si bé també podia ser obrada a mà. L'urna amb els ossos, sovint juntament amb objectes de diversa índole (formant l'aixovar funerari), s'enterrava dins una fossa. De l'aixovar en destaquen, des del segle VI aC, l'armament de ferro i els ornaments personals de bronze; amb menys freqüència hi trobem objectes fets amb altres materials (ceràmica, pasta vítria, etc.).

Les restes de fauna i de vaixel·la que acompanyen les urnes en algunes necròpolis suggereixen la celebració de libacions (vessaments de líquids) o banquets en honor del difunt, dels quals també hi ha representacions iconogràfiques com els relleus del monument de Pozo Moro. Quant a les característiques de les tombes, hi ha una clara diferència entre l'àrea nord del món ibèric —on consisteixen en una simple fossa, ocasionalment delimitada per pedres, però sense elements externs— i la resta del territori, sobretot el sud, on són freqüents els elements arquitectònics exteriors, a vegades incloent-hi escultures. El nombre de necròpolis conegudes és força inferior al d'assentaments, especialment durant el període ibèric ple (segles IV-III aC). Per tant, no tothom devia tenir dret a ser-hi enterrat, sinó que el ritual descrit es reservava a les elits.

Els estudis antropològics mostren que a les necròpolis de l'edat del bronze final i de la primera edat del ferro hi són representades totes les franges d'edat (Fig. 2), si bé els infants són sempre minoritaris. En època ibèrica, en canvi, hi trobem fonamentalment adults. Excepcionalment, en jaciments com La Serreta d'Alcoi, El Cigarralejo (Mula) o Los Castellones de Ceal (Hinojares), els nadons s'inhumen juntament amb les restes de la cremació d'un individu jove, tal vegada la mare.

Contrastant amb l'escassetat d'infants a les necròpolis ibèriques, es constata la inhumació en assentaments d'individus perinatals (és a dir, a punt de néixer o morts durant els primers mesos de vida). Aquesta tradició és anterior a la cultura ibèrica —com mostren els exemples de Vincamet, a Fraga (1100-950 aC) o Vilars d'Arbeca (segle VIII aC)—, és freqüent en època ibèrica i perdura en períodes posteriors.

Per norma general, els enterraments infantils es fan sota els paviments, a prop de les parets, sovint a les cantonades, en ocasions en relació amb algun element constructiu, o coincidint amb una reforma. Els cossos es col·loquen en cavitats simples, normalment sense preparació especial. No solen anar acompanyats d'aixovar, amb algunes excepcions. A vegades l'individu no està complet, fet que pot respondre a problemes de conservació o bé a aspectes rituals. Les postures dels cossos són variables, sovint amb les cames doblegades, i potser s'emolicaven amb algun material que no s'ha conservat. Ocasionalment, sobretot en jaciments del País Valencià, els infants es dipositen dins d'urnes.

Aquests dipòsits contrasten amb les pràctiques funeràries descrites per als adults en diversos aspectes, especialment en el tractament dels cossos (inhumació vs. cremació) i al lloc de dipòsit de les restes (hàbitat vs. necròpolis). També sembla que hi ha una diferència en els rituals que acompanyaven l'enterrament (fossa sense acompanyament vs. urna amb aixovar funerari), si bé aquest darrer punt no és tan clar, ja que alguns infants inhumats en hàbitat estan dins d'urnes i posseeixen aixovar.

Fig. 1. Situació dels jaciments esmentats en el text (marcats amb cercles), així com les principals ciutats actuals (amb quadrats). M. C. Belarte.

Fig. 2. Urna de la sepultura SP21 de la necròpolis d'Esquarterades (Ulldecona, Montsià). Excavacions GRACPE-UB 2015. M. C. Belarte.

1

Aquesta pràctica no es constata a tots els assentaments, ni tampoc a tots els recintes d'un assentament. Poden estar concentrats en construccions específiques, sobretot en espais domèstics, però també en recintes de funció econòmica o de culte.

Els exemples d'inhumacions infantils en context domèstic són nombrosos. Podem esmentar els dos nuclis d'Ullastret (Puig de Sant Andreu i Illa d'en Reixac) (Fig. 3), Mas Castellar de Pontós, Turó de ca n'Oliver a Cerdanyola, Puig Castellar de Santa Coloma de Gramenet (Fig. 4), Penya del Moro a Sant Just Desvern, Alorda Park a Calafell, (Fig. 7) Moleta del Remei a Alcanar, Puig de la Nau a Benicarló, Sant Josep a Vall d'Uixó, (Fig. 6) Castellet de Bernabé a Olocau o El Molón de Camporrobles, entre d'altres.

Alguns dels exemplars destaquen per les seves peculiaritats: un dels infants enterrats a l'Illa d'en Reixac d'Ullastret (segle IV aC) conserva al seu voltant les restes d'una urna; al Castellet de Bernabé (segle III aC) diversos infants estan enterrats en fosses

2

3

4

Fig. 3. Inhumació infantil E-28 de l'illa d'en Reixac d'Ullastret, probablement dins d'una urna de ceràmica. Arxiu fotogràfic del MAC.

Fig. 4. Inhumació infantil en fossa al jaciment del puig Castellar de Santa Coloma de Gramenet. Imatge cortesia de Conxita Ferrer.

Fig. 5. Foto d'una inhumació en gerra al jaciment del Castellet de Bernabé, Olocau (Cortesia de Pierre Guérin).

5

i d'altres en urnes, alguns d'ells acompanyats d'objectes (un amb una campaneta) i restes de fauna. A Mas Castellar, a inicis del segle III aC, un nadó inhumat dins una sitja s'associa a diversos materials arqueològics (vas de fireta, fusaiola, objectes de metall i restes de fauna, entre les quals hi ha quatre astràgals d'ovicaprí —ossos que s'empraven per al joc de les tabes—), juntament amb les restes d'un segon infant. Tot i que és poc habitual, aquest no és un cas únic— en coneixem un altre a Montlaurès, al Llenguadoc.

Entre les inhumacions realitzades en espais de caràcter econòmic destaca Olèrdola, amb diverses inhumacions infantils en fosses sota els paviments d'una adoberia/tintoreria i d'un espai dedicat a la metal·lúrgia. A Coll del Moro de Gandesa les inhumacions d'infants es documenten en diversos àmbits, entre els quals hi ha un edifici destinat al tractament del lli i un recinte vinculat a la producció de vi. Finalment, el jaciment romanorepublicà de Camp de les Lloses (Tona) conté diverses inhumacions sota paviments d'espais dedicats a la metal·lúrgia, la qual cosa indica la continuïtat d'aquest costum sota la romanització.

Quant als enterraments en espais de culte, possiblement els més significatius són els documentats a La Escudill (Fig. 6) a i Los Cabañiles (Sucaïna), dels segles VI-V aC. Les inhumacions

Fig. 6. Vista de l'edifici H-2 de La Escudilla (Sucaina), probablement de caràcter cultural, excavat per Francesc Gusi. Diputació de Castelló.

infantils estan dipositades dins d'urnes, algunes amb un sol infant, però la majoria en contenen dos o més. En algunes de les urnes hi ha restes de fauna que acompanyen els infants i, més rarament, objectes arqueològics. Un altre exemple és el tall LL-1 del Puig de Sant Andreu d'Ullastret (segles IV-III aC), amb diverses inhumacions d'infant i d'ovicaprins dins fosses cobertes amb pedres i toves, al voltant d'un basament quadrangular.

En altres jaciments les inhumacions infantils, dipositades dins fosses senzilles i sense aixovar, apareixen indistintament en espais de funció domèstica, econòmica o cultural, com és el cas, entre d'altres, de Puig de la Nau de Benicarló (segle V aC). A tot això cal afegir que en època ibèrica (sobretot durant els segles IV-III aC) és freqüent l'enterrament de restes d'animals en assentaments; aquesta pràctica comparteix algunes característiques amb la que estem descrivint: deposició de les restes dins de fosses, sota els paviments o en relació a elements constructius, i se sol interpretar com un ritual de

fundació amb la voluntat d'obtenir la protecció de l'espai domèstic. La coexistència de totes dues pràctiques en alguns jaciments, com Penya del Moro o Turó de ca n'Oliver (en aquest darrer fins i tot hi apareixen els ossos infantils i d'animals dins una mateixa fossa), ha portat a pensar en una possible relació entre si. Això ens porta a la discussió sobre les possibles interpretacions al voltant dels enterraments infantils en context d'hàbitat. La més habitual posa en relació aquesta pràctica amb l'absència d'infants a les necròpolis i considera que devia existir una edat mínima per tenir dret a ser-hi cremat i enterrat, de manera que els infants morts abans d'aquesta edat eren inhumats en el si de l'assentament. Aquesta explicació, però, té alguns punts febles, especialment el fet que la quantitat d'enterraments infantils documentats (que, com hem vist, no apareixen a tots els assentaments) no sembla que correspongui a la taxa de mortalitat infantil que cal suposar per a l'època.

Entre els arguments utilitzats per defensar aquesta interpretació cal esmentar, entre d'altres, la possible relació amb els dipòsits

També sembla contrari el fet que apareguin concentrats en espais concrets, a vegades edificis destacats per la seva categoria (residències de les elits) o funció (espais artesanals, edificis de culte).

Altres investigadors interpreten aquesta pràctica com el resultat de sacrificis infantils puntuals. L'infanticidi és freqüent en moltes societats i és ben conegut en cultures coetànies a la ibèrica.

7

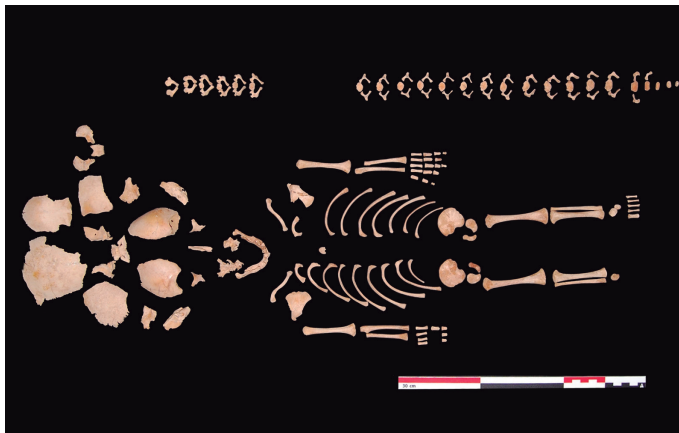

Fig. 7. Esquelet d'una inhumació infantil d'Alorda Park, a Calafell, en curs d'estudi. Imatge cortesia de Marta Lucas.

de fauna, que coexisteixen en alguns jaciments i que ha portat a proposar que els animals sacrificats poguessin ser víctimes substitutòries dels infants; no obstant això, els dipòsits de fauna semblen més concentrats en el temps i en l'espai que les inhumacions infantils, i no sempre coincideixen en els mateixos jaciments. Un altre argument és la relació dels dipòsits amb elements constructius o bé coincidint amb reformes, la qual cosa podria indicar una connexió entre les inhumacions d'infants i rituals de fundació o protecció de les cases. Finalment, el fet que a vegades no es trobi la totalitat de l'esquelet també s'ha vist com el resultat d'una possible pràctica de sacrifici.

La concentració de les inhumacions d'infants en uns espais específics ha portat també a proposar una relació amb les elits, ja sigui perquè es realitzaven en les seves residències (és el cas d'Alorda Park, a Calafell, on l'anomenada "casa del cabdill" concentrava tres inhumacions infantils) o bé perquè es relacionen amb espais econòmics, controlats per aquestes elits (com a Olèrdola). És a dir, es tractaria d'una pràctica associada a un grup específic de la població. En aquest sentit, seria interessant determinar les possibles relacions de parentiu entre els infants inhumats en un mateix recinte o jaciment. En alguns casos (Ca n'Oliver, Olèrdola, La Escudilla o El Molón) els estudis antropològics confirmen que alguns enterraments dobles d'infants tenien la mateixa edat, de manera que podrien ser bessons. Els estudis d'ADN podrien aportar informació valuosa a aquestes qüestions, però encara són molt incipients.

En definitiva, en l'estat actual de la recerca no hi ha una interpretació satisfactòria per a tota la comunitat científica, i la diversitat de la documentació existent suggereix que estem davant una societat de creences molt complexes, que tal vegada realitzava diverses pràctiques amb finalitats comunes, molt probablement amb un objectiu final de protecció de l'assentament i de la família, però també de manteniment de l'estatus.

BIBLIOGRAFIA

BLÁNQUEZ, J., ANTONA, V. (ed.), *Congreso de Arqueología Ibérica: las necrópolis (Madrid, 1991)*. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid, 1992.

DIPUTACIÓ DE CASTELLÓ. Servei d'Investigacions Arqueològiques i Prehistòriques (ed.) 1989. «Inhumaciones infantiles en el ámbito del mediterráneo español (siglos VII a. E. al II d. E.)». Número monogràfic de *Cuadernos de Prehistoria y Arqueología Castellonenses*, [Castelló, Diputació de Castelló], núm. 14.

DIPUTACIÓ DE CASTELLÓ. Servei d'Investigacions Arqueològiques i Prehistòriques (ed.), «Espacios y lugares culturales en el mundo ibérico». Número monogràfic de *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Castelló*, [Castelló, Diputació de Castelló].

GUSI, F., MURIEL, S., OLARIA, C. (coord.) 2008. *Nasciturus, infans, puerulus vobis mater terra*, Castelló, Diputació de Castelló. Servei d'Investigacions Arqueològiques i Prehistòriques, 2008.